

távolabbi változatban) már ismerünk, valamint az egyébként ismeretlen darabok közül is az idegennyelvűeket. (Mellékesen megjegyezve: helyes lett volna a bevezetésben a közölt darabok kiválasztásának szempontjait kifejezni és indokolni.) Ilyenformán az eredeti kézirat mintegy 110 darabjának alig több mint egyharmadát közli, a többire nézve pedig tárgymegjelölésekkel, rövid tartalmi kivonatokkal kell megelégednünk. A kiadvány alcíme azonban csak ismertetést ígér, s ehhez képest örülnünk kell a számos értékes, eddig kiadatlan szövegnek. Néhány szép szerelmi költemény, remek gúnydal, egyes kuruc-kori verseink fontos változatai és egyéb figyelemre méltó közlések a kiadványban váltak először tudományos közkinccsükké. Nagyon érdekesek pl. a cigányról és a „kimust-rált” katonáról írt, egy töről fakadt zsánerképek, nemcsak azért, mert nyilván „A jó lovas katonának de jól vagyon dolga...” kezdetű, az újabbskori népköltésből is ismert, talán Amadé katona-versének hatására keletkezett énekünk szellemes és friss humorú travesztíái, hanem szemléletes, néha csaknem modernül ható költői képek miatt is (pl.: A sík mező szintügy habzik lobogó zászlókkal, Szomszéd erdők is harsognak síppal és dobokkal stb.) Olyan jelentős darabok kiadott változatainak számát is gyarapítja e kis

fűzet, mint a „Szaladj kuruc, jön a német...”, „Őszi harmat után...”, „Ifjúság mint sólyommadár...” kezdetű vers, a Rákóczi-nóta stb. Mivel azonban a kiadvány ismertető jellegű s így az anyag nagyobb részére csak felhívja a figyelmet (közben olyan darabokat mellőzve, mint a „Megbolondult a világ...”, „Fennyen tartod az orrodát kevély Pozsony vára...” változata stb.), mielőbb gondoskodni kell a bevezetésből kiteszölög magán tulajdonban levő fennmaradt másolatok és feljegyzések lefenyképeztetéséről és az OSzK kéziratárában való elhelyezéséről. Ez megkönnyítené a tájékozódást is olyan esetekben, amelyekre a kiadványból nem kapunk pontos feleletet: ezidőszerint milyen másolatok vannak meg, ezek mennyire teljesek, milyen természetűek Varga Imre feljegyzései s ezeket mennyiben használta fel stb. Szükség lehet a másolatokra a közlések modern helyesírása miatt is.

Külön elismerést érdemel a bevezetésnek a kézirat versanyagát ismertető és értékelő része, mely a gyűjteménynek a szűk filológiai leíráson túlmenő, sikerült műfaji-irodalomtörténeti elemzése. Hiányát érezzük azonban a névmutatónak és a kezdősorok teljes, az ad notam jelzéseket és egyéb előfordulásokat is magában foglaló jegyzékének.

Kiss József

AZ EGRI PEDAGÓGIAI FŐISKOLA ÉVKÖNYVEI. I—IV. 1955—1958.

(*Acta academiae pedagogicae agriensis*)

Vidéki egyetemeink actá-i mellé az újabb években örvendetesen felsorakoznak pedagógiai főiskoláink évkönyvei. Így az egri pedagógiai főiskola már négy kötettel lép a tudományos világ elé. Minden tudományos képviselve van az egyes kötetekben, a dolgozatok közt több irodalomtörténeti vagy irodalomtörténeti vonatkozású.

Első helyen a főiskola igazgatójának, Némedi Lajosnak a tanulmányait kell kiemelnünk e vasokos négy kötetből. Kármánról írt cikkei sokkal bővebben, nagyobb tudományos apparátussal tárgyalják a Kármán-filológia egyes problémáit, mint ahogy ezt Némedi a Magyar Klasszikusok Kármán-kötetének szűkreszabott előszavában megtehetette. Az 1955-ös évkönyvben behatóan és meggyőzően adja elő tartalmi és stilisztikai érveit, melyek alapján *A fejezteség*-et Kármán eredeti művének tartja. *A nemzet csinosodásáról* szóló sikerült dolgozata Kármán eszméinek széles szemléti környezetet mutatja meg. (1958). A felvilágosodás korának alapos anyagismeretéről tanúskodik ez a tanulmánya, éppúgy, mint az, amelyet Bessenyei elődeiről és kortársairól írt (1957).

Gazdag apparátussal tárgyalja, hogy Bessenyei *Magyarságának* gondolatai milyen pontokon kapcsolódnak a nyelvi megújulást már előbb hangoztatók eszméihez, és hogy mi berrük az újszerű.

Ismertető jellegű Pataki Lászlónak Négyesy verselméleti munkáinak jelentőségéről írt dolgozata (1957). Adyról szóló megemlékezése lelkes felhívás az egész Ady irodalomtörténeti és pedagógiai megmutatása érdekében. (1958) Harsány Zoltán Péterfy Jenőnek képzőművészeti tanulmányairól ír, és von le belőlük következtetéseket Péterfy művészeteszemléletére. (1957). Berzy Andrásnak Belinszkij fejlődéséről írt dolgozatának jegyzeteiben találunk néhány igen érdekes magyar vonatkozású adalékot. (267)

Érdemes megemlíteni, hogy a főiskola pedagógiai tanszékének közleményeiből kettő irodalmi vonatkozású: Gárdonyi *Az én falumjának* és Dickens regényeinek pedagógiai problematikájáról szólnak. Mindkettőt Berencz János írta.

Az egyes kötetek végén több olyan adatközléssel találkozunk, melyeket számon kell tartani az irodalomtörténeti kutatásnak.

Egerről lévén szó elsősorban Gárdonyi-dokumentumokat várunk. Kapunk is: Bakos József közli Gárdonyi széljegyzeteit Tinódnak az 1552-es ostromról írt históriájához (faksimilével). Ugyancsak Bakos közlésében olvashatunk egy ismeretlen Kazinczy-levelet (1957) és Hermann Ottó egyik levelét Gárdonyihoz. A sárospataki könyvtár anyagából ugyancsak az 1957-es acta közli Vikár Béla néhány eddig ismeretlen levelét, melyek érdekes anyagot szolgáltatnak a Thaly-vita történetéhez. Az 1958-as kötetben Táncsics-dokumentumok vannak: köztük Kossuth

levele Táncsicshoz 1872-ből (fényképmásolatban is!). Berzy András egy Móra-levelet közöl, továbbá Kossuthnak egy igen érdekes és hosszú levelét Horváth Mihályhoz — a reformkori küzdelmekről és Kossuth fogságáról van benne szó — eredetijét az egri érseki levéltár őrzi. Azt is érdemes megemlíteni, hogy Földessy Gyulának a múltévi Ady-ünnepségen elhangzott visszaemlékezése is a főiskola évkönyvében olvasható (1958).

Horváth Károly

A HAZAI OSZTÁLYHARCOK IRODALMA. 1525—1660

Összeállította, bevezető szövegekkel és jegyzetekkel ellátta Geréb László. Bp. 1955. Művelt Nép. 392 l.

Geréb László azt írja bevezetőjében, hogy ez a kötet folytatása a még 1950-ben kiadott *A magyar parasztháborúk irodalma. 1437—1514.* címűnek. Alapvető célkitűzése is ugyanaz, mint annak: a feldolgozott irodalmi anyagon keresztül bemutatni a kor osztályharcos életét.

A nehéz feladat úttörő jelentőségű munkára kényszerítette a gyűjtemény szerkesztőjét, mert hisz külföldi mintákon kívül legfeljebb saját tapasztalataira támaszkodhatott. A szövegközléssel kapcsolatos tájékoztatóból úgy látszik, hogy ennek a bonyolult kérdéseket felvető feladatnak Gerébnél már valamiféle kialakult, logikus és a gyakorlatban is jól bevált rendszere van, ezért módszerével nagyrészt egyetértünk.

Az igazi nehézséget azonban nem a nyomdai kivitelezés mikéntjei, hanem a kötet tartalmát meghatározó kritériumok jelentették. Geréb jól tudta, hogy a különféle mozgalmakról és ellenállási akciókról szóló irodalomtörténeti emlékeinkkel — gyér számuk miatt — „kevésre jutnánk” (6. l.), ezért hosszasan indokolja bevezetésében, miért veszi figyelembe a történeti forrásanyagok egy részét is (levél, oklevél, jegyzőkönyv, törvénycikk, stb.). A magyarázat helytálló, csak éppen az érthetetlen, miért kell megkülönböztetett szedéssel elválasztania az általa irodalmi minősített anyagot a nem irodalmi. Mert eljárásában itt aztán nehéz valami következetességet még feltételezni is. Szuplikáció (106—118. l.), bérezési kérdésekkel foglalkozó levél (27—28. l.), hivatalos vármegyei átirat (298—299. l.) nála ritka szedésű *irodalmi* szöveg, Bonfini *Decasán*ak egy hosszú fejezete (11—12. l.) és Heltai Gáspár *Cronica*-jának rendszeren kb. fél nyomtatott lapot kitevő részlete azonban nem az. Talán jobb lett volna elhagyni minden ilyesféle megszorítást. A kötet chrestomathia-

jellegét ez úgysem szüntette meg, viszont a folyamatos olvasásra szánt könyvben zavaróan hat ez a szüntelen tipográfiai egyenetlenség.

Helyeseljük Gerébnak azt az eljárását, hogy felvette gyűjteményébe a hazai munkásirodalom dokumentációs értékű emlékeit is. Azzal azonban nem értünk egyet, hogy ezeket a „népi ékesenszólás” típusaként jellemezze. Mert milyen írásokról van szó? A „népi ékesenszólás” megtisztelő címkéjével van ellátva pl. két német eredetiből fordított bányászlevél, amelyet a bányászok *nevében*, de nem maguk a bányászok írtak. Geréb a szövegekről szólva maga is megállapítja (21. l.) hogy sem nyelvileg, sem stílusbelileg „nem gyengébbek, mint a városi jegyzők írásai”, és hogy feltehetően német egyetemet járt literátus ember(ek) tolla alól kerültek ki. Ilyenformán kissé valószínűtlen, hogy német egyetemet járt bányamunkás adott volna hangot, Geréb magyarra fordított szövegében a „népi ékesenszólás”-nak.

Valamennyire szerencsésebb volt Geréb választása *A kolozsvári ötvöslégyenek kívánságai*-nak esetében. Jellegzetes dialektussal megírt folyamodványuk valóban ízes magyar beszéd emlékét őrzi, — lehet, hogy épp a céhlegények szavait. De erre elég kevés a biztosíték. A per folytatásának további magyar nyelvű anyaga ugyanis éppen arra enged következtetni, hogy ez a felterjesztés is prókátor műve, mint az összes többi. Ugyyszólván nincs, ami elválassza ezeket a népinek tartott írástól, sem a nyelv kezelésében, sem a jogi formulák pontos használatá szempontjából. Elképzelhető tehát, hogy a jelen esetben épp a „prókatori ékesenszólás” emlékeiről van szó.

Geréb László könyve olvasmányos gyűjtemény. Ahol lehetett, egész sor korabeli forrást szólaltatott meg. Ezeknek a megértésé-

hez természetesen nem volt elegendő annyi, hogy pusztán magyarra fordította, el kellett helyeznie a megfelelő történelmi környezetükbe. Geréb ezt célravezető szerkezeti megoldással, fejezetenkénti bevezető résszel oldotta meg. Elemzéseikhez, értékeléseikhez, ahol csak lehetett, igyekezett felhasználni a szakirodalmat. Számos kérdést azonban saját erejéből kellett nyugvópontra hoznia. A töretlen csapás ellenére legtöbbször helyes úton jár (Fekete Jován parasztszága, stb.), vannak azonban részletek, amelyeket azóta nyilván maga is átjavítana. Pázmányt pl. annyira tönkrezúzza, hogy nemcsak az egyetem alapítását vitatja el tőle, de még a magyar nyelv virtuóz kezelésében is csak epigonként hajlandó elismerni (167—169. l.).

Helyes megállapításainak sokasága mellett van több, vitatható egyéni nézete is. Valóságos szofizmus pl. a következő jellemzés: „Nézetünk szerint Brutus annyira okos, hogy jól érti ... miről van szó. De éppen azért, mert zsoldos író és ravaszul, rejtve tálalja az igazságot, az 1525-i eseményeket is összekeveri, hogy indítékait elleplezze.” (13. l.).

Az még csak érzék és izlés dolga, hogy valaki Szalárdi „nyelvében erőt, színt, mozgalmasságot” fedezzen fel (103. l.), ehhez joga van, de óvatosságra kell, hogy intsen az, amikor Geréb szerint „a humanizmus vívmánya ... a népi nyelv használatának ... tudata” (162. l.), vagy ha az „unalmas, körmönfont” oktató költészet gyűjtőneve alól egy új „verses műfajt” vél kianalizálni, melyet nyomba elkeresztel „a munka dicsérete” műfajnak (352. l.).

A kötetben szereplő művek szövege annyira általában megbízható, amennyire egy népszerűsítő könyvnek lennie kell. Verancsics magyar nyelvű feljegyzését, bár idézi, nem adja betűhíven („Imreh” helyett „Imre” szerepel. 13. l.). Kellemtelen tévedés áldozata lett Geréb a következő Szerémi-mondatnál: „En, edes Gwrpap, quomodo ... etc.” A „fordítás” az első latin szót is magyarnak nézi („En edes György papom”), holott voltaképpen az „En, ... quomodo” etc. között csak kétszavas magyar megszólítás van közbeszúrva (45. l.).

A fordítás — prózai szöveg lévén — nem okozott nagyobb gondot Gerébnek. Aprólékos javítgatások helyett csak két dolgot említünk meg. A „mensuarium”-t kár volt „hópénz”-nek fordítania, ha szükségét érezte mindjárt jegyzetben megmagyarázni („egyhavi zsold”.

45. l.). A „die hundert menner Altisten” esetében pedig Geréb nyugodtan túltehetett volna magát a szözszerinti fordítás kötelezettségén, mert a „százember öregjei” minden, csak nem érthető (337. l.). Nem lett volna jobb a „száz öreg tanácsa”, vagy valami más, de magyarul?

A jegyzetek és a kötethez csatolt bibliográfia megfelel céljainak. Két tárgyi tévedés azonban feltétlenül javítani kellett volna Gerébnek, — ha lenne a könyvben hibajegyzék. Vergilius ugyanis nem i. u., hanem i. e. 19-ben (195. l.), Szenczi Molnár Albert pedig 1633 helyett 1634-ben halt meg.

Általában véve jól tájékoztatnak a nevekhez csatolt évszámok, de a még nagyobb következetesség csak növelte volna a bibliográfia használhatóságát. Heltai születési évét valóban nem ismerjük, de a feltevésekből elég, ha csak egyet fogadunk el. A könyvben viszont 1515 és 1520 váltja egymást (54. és 373—374. l.).

Végül egy észrevétel. Geréb, mint előjáróban idéztük is, korábbi kötetének folytatását látja *A hazai osztályharcok irodalmában*. Am ekkor felvetődik a kérdés: mit jelent a két szöveggyűjtemény záró-, ill. kezdő évszáma közt (1514—1525) kihagyott 11 év? És ezzel eljutottunk a könyv ideológiai-lag gyenge pontjához.

Geréb László idézi ugyan Balázs Évának helyes megállapítását, amely az osztályharcot nemcsak, és főleg nem a fegyveres küzdelemben látja (ez már a legmagasabb, legelősebb forma), hanem a „terhek elleni tiltakozásban, kérvényezésben, szolgálatmegtagadásban, egyéni, vagy tömeges szökésben” (6. l.) is. Téves felfogás lenne, ha valaki azt állítaná, hogy 1514 és Mohács közt Magyarországon nem volt osztályharc. Geréb pedig ilyesféle megállapításhoz közeledik, amikor azt mondja, hogy „Az 1514—1526 közötti időben ... a falvakban csönd volt” (11. l.), a városi szegény nép harcai pedig csak az 1525. és a rákövetkező éveket jellemzik. Szerintünk az lett volna helyes, ha ez a második kötet 1515—1660 évjelzéssel készül.

Túl hosszan időztünk a könyv hiányosságainál. A megjegyzések természete és az a tény, hogy részletesebben szoltunk a gyűjteményről, legyen bizonyítéka annak, hogy Geréb László népszerűsítő munkáját hasznosnak tartjuk.

V. Kovács Sándor